У Польщі відкрили пам'ятник, який увічнив архів Варшавського гетто

Пам'ятник, відкритий до 78-річчя повстання у Варшавському гетто

Скляний куб, у якому зберігається заповіт 19-річного Давида Грабера, — так виглядає пам'ятник, відкритий до 78-ї річниці повстання у Варшавському гетто. На ділянці, де встановлено меморіальний об'єкт, у роки війни був захований так званий «Архів Рінгельблюма».

Навесні 1940 року історик Еммануель Рінгельблюм створив підпільну організацію під назвою Онег Шабат, у яку входили приблизно 60 осіб — рабини, письменники, історики. Група, члени якої заради конспірації навіть не були знайомі один з одним, збирала листи, офіційні документи, листівки, підпільні газети та плакати, особисті щоденники, дитячі твори, малюнки тощо. Все це повинно було стати матеріалом книги про жахи війни.

З весни 1942 року в Онег Шабат готували звіти про знищення євреїв у таборах смерті Хелмно і Треблінка — вони стали одними з перших свідчень про Голокост, переправленими на Захід.

Еммануель Рінгельблюм

Один з бідонів, в якому зберігався архів

У першій половині 1942 року архів був розділений на три частини. 3 серпня першу частину закопали в десяти залізних контейнерах. Другу частину в лютому 1943-го помістили у два бідони з-під молока й залишили в підвалі будинку на вулиці Новолипки, 68. Третя частина була захована у квітні, буквально за тиждень до початку повстання у Варшавському гетто, після чого німці зрівняли його із землею.

Власне, незадовго до повстання група припинила існування — із 60 осіб війну пережили лише троє. Самого Рінгельблюма розстріляли разом із дружиною й дітьми в березні 1944-го. З 450 000 жителів гетто до перемоги дожили кілька тисяч.

18 вересня 1946 року було виявлено другу частину архіву, яка була захована у двох бідонах. 1 грудня 1950 року під час будівельних робіт натрапили й на першу частину в десяти контейнерах. Досі не вдалося знайти третю порцію документів, заховану перед самим повстанням. Ймовірно, на цьому місці зараз стоїть будівля посольства Китаю.

Виявлення однієї з частин архіву, 18 вересня 1946 року. Фото: Єврейський історичний інститут ім. Рінгельблюма

Усе, що вдалося врятувати, — дві тисячі одиниць схову, загальним обсягом 35 тисяч сторінок — зберігається сьогодні в Єврейському історичному інституті імені Еммануеля Рінгельблюма. У 1999 році «Архів Рінгельблюма» був внесений ЮНЕСКО в список найважливіших документів історії «Пам'ять світу». Це не просто папки офіційних документів і статистика депортацій, члени групи зберегли продуктові картки, медичні рецепти, театральні програмки, трамвайні квитки й навіть обгортки від цукерок — усе, що залишилося від світу, який був убитий.

Автор пам'ятника Лукаш Мєшковський каже, що задумував його як «капсулу часу» для майбутніх поколінь — своєрідне послання від тих, хто жив надією на те, що скарб стане свідком кращих днів. Пожовклий лист із заповітом Давида Гарбера може тепер побачити кожен. Усього кілька адресованих нам фраз: «Те, про що ми не змогли прокричати на весь світ, ми сховали під землею. Нехай цей скарб опиниться в хороших руках, нехай він дочекається кращих часів. І нехай він стане для світу попередженням».

Констянтин Мельман